

УДК 598.2

В. В. Сижко, П. Бредбір

Дніпропетровський національний університет

НОВІ ВИДИ ПТАХІВ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ

Доповнено видовий список орнітофауни Дніпропетровщини. Наведено інформацію про зустрічі та фенологію в останні роки на території Дніпропетровської області 32 нових видів та підвидів птахів.

The observation were made from 1991 to the January 2006 in Verhnedniprovsk, Dnipropetrovsk, Novomoskovsk, Pavlograd, Petrikovka and Pyatihatki region of Dnipropetrovsk oblast and Dniprodzerzhinsk city. Thirty-two new species were added to the Dnipropetrovsk oblast list, one of which is new to Ukraine. Three new subspecies were added to the oblast list, and they may well also be new records for Ukraine.

Вступ

Історія вивчення птахів Дніпропетровщини охоплює понад віковий період. В основу перших публікацій з даної тематики покладені спостереження Б. С. Вальха [5] та І. І. Барабаша-Нікіфорова [2]. Пізніше дослідження орнітофауни регіону продовжені М. П. Акімовим [1], В. В. Стаховським [15; 16], А. Д. Колесніковим [10]. Результати вивчення авіфауни за останні десятиріччя відображені у працях В. Л. Булахова [3], В. Л. Булахова та ін. [18], В. Л. Булахова та А. А. Губкина [4], а також А. А. Губкина [6; 7], А. А. Губкина та ін. [14], які разом із загальною характеристикою вперше провели всебічний аналіз причин зміни чисельності та видового складу. Моніторинг загального стану орнітофауни надзвичайно важливий для розробки та впровадження дійових заходів з охорони та збереження регіонального біорізноманіття.

Остання детальна характеристика орнітофауни Дніпропетровської області проведена в 1996 році [4]. У цій праці дається також і ретроспективний аналіз стану авіфауни регіону. Загальний список видів птахів, що спостерігалися на Придніпров'ї починаючи з 1928 р., за весь час спостережень включав на той час 262 види. Незрозуміла причина виключення з загального списку полярної гагари та білої сови, які спостерігалися в регіоні в середині минулого сторіччя і значилися у попередньому списку [18].

Матеріал і методи досліджень

Наші дослідження проведені з 1991 по січень 2006 року на території Верхньодніпровського, Дніпропетровського, Новомосковського, Павлоградського, Петриківського та П'ятихатського районів Дніпропетровської області та в околицях м. Дніпродзержинськ. Окремі відомості стосуються більш раннього періоду. Результати дослідження дають можливість доповнити загальний список 32 новими видами

© В. В. Сижко, П. Бредбір, 2006

та підвидами, з яких один вид спостерігається вперше в Україні, ще три підвиди, ймовірно, раніше в Україні не реєструвалися.

Автори висловлюють щире вдячність А. А. Губкіну та В. Л. Булахову, чий великий досвід був використаний під час проведення орнітологічних досліджень, а також усім, хто надав власну інформацію у наше розпорядження.

Уперше в регіоні з метою вивчення птахів використовувалася досить потужна оптика (телескоп з оптичним збільшенням $\times 27$).

Результати та їх обговорення

Під час спостережень особлива увага приділена водно-болотним птахам. З цієї причини більша частина вперше виявлених на Придніпров'ї видів належить саме до цього комплексу. Штучні водойми (водосховища, ставки тощо) з їх багатою кормовою базою та зручними берегами мають більшу перевагу для водолюбних птахів порівняно з природними, площа яких незначна. Саме на водосховищах і в рибгоспах зареєстровані всі нові водно-болотні види (14), у той час як на природних (озера, струмки) – лише чотири (28 %).

Дніпро відіграє важливу роль як основний міграційний шлях для переважної більшості видів. Досить велику частку (6, або 43 %) складають птахи Азово-Чорноморського комплексу, гніздовий ареал яких розташований на 200–250 км південніше місць виявлення. Ці птахи мають статус залітних у пізньо-весняний період. Деякі види продовжують розширювати свій ареал. Із гніздуючих це сирійський дятел, жовтоголова плиска, індійська очеретянка, попеляста кам'янка; із зимуючих та пролітних – гірська плиска.

Малий баклан (*Phalacrocorax pygmaeus*). Група з чотирьох дорослих птахів відмічена 7.05.2001 р. на ставках Самарського рибгоспу (с. Новоселівка, Новомосковський район).

Малий лебідь (*Cygnus bewickii*). Нам відомо три випадки зустрічі цього птаха: два під час весняного прольоту та один на зимівлі. Уперше спостерігався 14.03.2001 р. у Самарському рибгоспі. Цього дня один дорослий птах тримався у зграї з 16 лебедями-кликунами (*Cygnus cygnus*). Один молодий птах 7.04.2005 р. виявлений на Дніпродзержинському водосховищі поблизу м. Верхньодніпровськ. 25.12.2005 р. поблизу Дніпродзержинської ГЕС одна молода особина віком до одного року виявлена у зграї з 7 лебедями-шипунками (*Cygnus olor*).

Червонодзьоба чернь (*Netta rufina*). У списках орнітофауни області до теперішнього часу вид не значився, хоча ще 20.05.1982 р. пара птахів виявлена в Магдалинівському районі на оз. Куликове, розташованому в заплаві р. Оріль [8]. Нами пара дорослих птахів спостерігалася на Дніпрі в межах Дніпропетровська 28.02.1999 р. А 3.05.1999 два самці та одна самиця пролетіли над Булахівським лиманом (с. Булахівка, Павлоградський район). Протягом цього року було ще кілька цікавих спостережень, у тому числі перший і поки що єдиний випадок гніздування. Так, 27.05.1999 р. у Самарському рибгоспі тримався самець, 10.07 – самиця з чотирма пуховиками, а також 7 дорослих птахів. 15.06 та 7.07.2000 р. на цій же водоймі одна самиця виявлена у зграї попелюхів (*Aythya ferina*), але ознак гніздування не було. 19.03.2001 р. у Петриківському рибгоспі (с. Єлизаветівка, Петриківський район) виявлена пара птахів, а 31.07.2002 р. тут же спостерігалася одна самиця. Поблизу греблі Дніпродзержинської ГЕС птахи зустрічалися двічі: три самці (два дорослих і один віком до одного року) – 23.02.2004 р. та п'ять самців і дві самиці 19.03.2005 р. у майже тисячній зграї крижнів (*Anas platyrhynchos*). Останнє спостереження виду в регіо-

ні відбулося 18.06.2005 р., коли три самці виявлені в змішаній зграї качок (Самарський рибгосп).

Малий підорлик (*Aquila pomarina*). Один дорослий або майже дорослий птах полював над лукою поблизу Самарського рибгоспу 9.05.2003 р.

Стерв'ятник (*Neophron percnopterus*). Із середини липня до другої декади серпня 2000 р. одного молодого птаха (приблизний вік – п'ять років) зафіксовано О. Л. Пономаренком над балками поблизу сіл Івано-Михайлівка та Андріївка Ново-московського району. Весь цей час він тримався поблизу загонів вівчарні [13].

Кречет (*Falco rusticolus*). За особистим повідомленням О. В. Стецька, близько 20.12.2004 р. протягом трьох днів дві особини трималися в с. м. т. Вишневе П'ятихатського району. Один птах – чисто білого кольору, другий – частково білий.

Білохвоста чайка (*Vanellorchettusia leucura*). З 30.05 по 17.07. 2000 р. у Самарському рибгоспі трималася пара дорослих птахів; виявлена невдала спроба гніздування: 15.06 знайдено повну кладку з чотирьох яєць. Її доля залишилася невідомою, але пташенят у цієї пари не було [21]. 25.04.2001 р. один птах спостерігався у зграї брижачів (*Philomachus pugnax*) на одному із ставків того ж рибгоспу.

Ісландський побережник (*Calidris canutus*). Виявлений уперше в 2001 р. Усі зустрічі відносяться до часу осіннього прольоту в період із 27.08 по 21.09. Загалом із 2001 по 2005 рік птах реєструвався 8 разів. Частіше за все спостерігався у Самарському рибгоспі: один молодий птах 21.09.2002 р., дві молоді особини 4.09.2003 р., по одній молодій особині 8.09.2003 р. та 8.09.2005 р. (в останньому випадку – у великій зграї чорногрудих (*Calidris alpina*), малих (*C. minuta*) та одного білого (*C. alba*) побережників), три птахи у зимовому вбранні 15.09.2005 р. Рідше птаха бачили поблизу Дніпродзержинської ГЕС: одна особина 27.08.2001 р. на мулистому острові серед великої кількості інших куликів та один птах у позашлюбному вбранні 4.09.2005 р. на штучному острові. Один раз побережник спостерігався на оз. Солоний лиман (с. Новотроїцьке, Павлоградський район) – 11.09.2004 р. одна особина у позашлюбному вбранні.

Малий грицик (*Limosa lapponica*). Уперше відмічений у Самарському рибгоспі 28.09.2003 р., коли один молодий птах тримався у зграї брижачів (*Philomachus pugnax*), а потім із 8 великими грициками (*Limosa limosa*). У наступні два роки виявлявся ще двічі: один самець у шлюбному вбранні 31.05.2004 р. спостерігався у тому ж рибгоспі, а 29.09.2005 р. у Петриківському рибгоспі виявлений один птах у зграї з чотирма великими грициками (*Limosa limosa*).

Дутиш (*Calidris melanotos*). Новий вид орнітофауни України. Одного птаха спостерігали з 11⁰⁰ до 16²⁰ у Петриківському рибгоспі 26.09.2004 р. у товаристві інших північних куликів, серед яких переважали брижачі (*Philomachus pugnax*) (понад 50 особин) і чорногруді побережники (*Calidris alpina*) (більше 30 особин). Слід зазначити, що цього року у другій половині літа та восени спостерігалися пролітні дутиші як у Західній, так і в Східній Європі. Найближче до України місце зустрічі виду розташоване в Угорщині. Там 19.07.2004 р. та 6.08.2004 р. виявили по одному дорослому птаху (K. Szabolcs, pers. com.).

Великий поморник (*Stercorarius skua*). 25.12.2005 р. поблизу Дніпродзержинської ГЕС з 10⁰⁰ до 14⁰⁰ спостерігали одного молодого птаха. Спочатку помітили, як поморник відбирає їжу у сірої чаплі (*Ardea cinerea*), яка майже удвічі більша за нього, а потім і в звичайних (*Larus ridibundus*) та сивих (*L. canus*) мартинів. Роздивилися птаха з близької (30 м) відстані як на воді, так і в повітрі. Дане спостереження – другий випадок виявлення виду в Україні. Перший раз птах відмічений восени 1908 р. на Дніпрі поблизу Києва [20].

Середземноморський мартин (*Larus melanocephalus*). Відомі всього дві зустрічі за весь час спостережень: 14.06.1994 р. на міському звалищі поблизу м. Верх-

ньодніпровськ помічена одна особина у зграї жовтоногих мартинів (*Larus cachinnans*); 9.05.2003 р. один птах у шлюбному вбранні виявлений у Самарському рибгоспі серед великої кількості інших мартинів і крячків.

Полярний мартин (*Larus hyperboreus*). Під час обліку зимуючих водолюбних птахів поблизу Дніпродзержинської ГЕС 9.01.2006 р. виявлений мартин, що за сукупністю ознак (забарвлення світло-буре, плямисте, не смугасте, дзьоб наприкінці чорний, його кінець світлий) визначений як полярний мартин у другому зимовому вбранні. Перед цим птаха спостерігали в долині Дніпра та поблизу узбережжя Азовського моря [19].

Чорнодзьобий крячок (*Gelochelidon nilotica*). Усі чотири випадки зальоту птахів відбулися у пізньовесняний період: пара птахів 20.05.2000 р. на Булахівському лимані; одна особина 6.06.2003 р. на цій же водоймі; по одній особині 2.05 та 28.05.2002 р. у Самарському рибгоспі.

Рябодзьобий крячок (*Thalasseus sandvicensis*). Єдиний раз зустрічали одну особину у шлюбному вбранні у Самарському рибгоспі 27.05.1999 р. у зграї звичайних мартинів (*Larus ridibundus*).

Каспійський крячок (*Hydroprogne caspia*). Одна доросла й одна молода особини виявлені у Самарському рибгоспі 4.09.1997 р. Наступна зустріч виду відбулася лише через 7 років: 31.05.2004 р. один молодий птах у шлюбному вбранні зафіксований на тому ж рибгоспі. У 2005 році крячок виявлявся двічі. Цього року відмічені найбільш рання та найбільш пізня зустрічі: 10.04 пара птахів трималася у Петриківському рибгоспі, а 1.10 один птах спостерігався над акваторією Дніпродзержинського водосховища поблизу м. Верхньодніпровськ.

Папуга Крамера (*Psittacula krameri*). 16. 09.1995 р. одного птаха бачили у повітрі поблизу залізничної станції Самарівка Дніпропетровського району. Більше місяця (з 28.08 по 30.09.2005 р.) один птах регулярно відмічався нами у м. Верхньодніпровськ. Папуга тримався переважно у верхніх частинах крон високих, окремо розташованих дерев. Кожен його переліт супроводжувався дуже гучним криком, який можна було чути на відстані до 500 м. Можливо, що папуга вилетів з клітки, але зараз важко визначити його походження.

Сирійський дятел (*Dendrocopos syriacus*). Перші птахи з'явилися в області на рубежі 1980-х та 1990-х років. 16.02.1994 р. пара птахів спостерігалася в Римському лісі поблизу м. Верхньодніпровськ. У цьому році ми вже відмічали гніздування виду. У середині 1990-х років птахи заселили майже всі населені пункти, сади, парки, окремі, переважно невеликі, лісові масиви. Осілі птахи. Перші "барабанні трелі" можна почути вже у другій половині зими (3.01–17.02, у середньому – 25.01, $n = 5$) за умови сонячної та теплої погоди. 16.06.2005 р. у центрі м. Верхньодніпровськ пійманий молодий птах, який щойно покинув гніздове дупло.

Червоногрудий щеврик (*Anthus cervinus*). Довгий час залишався поза увагою орнітологів, які вели дослідження в регіоні. Про це свідчить факт виявлення виду вже у перший рік наших спостережень. Птахи звичайні під час весняного та осіннього прольотів. Зустрічаються частіше на вологих, рідше на сухих луках і полях. Цього щеврика нерідко можна спостерігати з іншим пролітним видом – лучним щевриком (*Anthus pratensis*), який під час міграції дотримується тих же біотопів. Восени досить часто буває на полях. Весняний проліт проходить у більш стислі строки, аніж осінній; весняні зграї чисельніші за осінні. Поява перших птахів навесні спостерігається в середньому 28.04 (із коливаннями від 17.04 до 16.05, $n = 8$), завершення весняної міграції – 17.05 (у різні роки 8–24.05, $n = 7$), її тривалість – 20 діб. Восени з'являється

19.09 (8.09–2.10, $n = 7$), остання зустріч – 12.10 (3–19.10, $n = 7$). Осінній проліт триває в середньому 24 доби.

Північна жовта плиска (*Motacilla flava thunbergi*). Цей підвид жовтої плиски поширений північніше 60-ї паралелі [17]. В Україні буває лише під час міграції. На Дніпропетровщині виявлявся тричі й лише навесні: 13.05.2000 р. на лузі поблизу с. Карабинівка Павлоградського району – один самець; 16.04.2002 р. виявлено два самці на вологому лузі на околицях с. Новоселівка Новомосковського району, а 14.05.2002 р. пару птахів бачили поблизу с. Меліоративне того ж району.

Жовтоголова плиска (*Motacilla citreola*). Доволі несподіваним виглядає факт відсутності виду в загальному списку орнітофауни Придніпров'я, особливо за 1995 р. [4], адже ця плиска як гніздовий птах у досить значній кількості присутня на вологих луках принаймні північних і північно-західних районів області вже в 1991 р., на початку наших досліджень. Тим більше, що ще в 1982 р. гніздування виду зареєстроване поблизу оз. Капінерне (Зачепилівський район Харківської області) у декількох кілометрах від кордону з Дніпропетровщиною [8]. У середині 1990-х років у зазначених біотопах щільність населення жовтої і жовтоголової плісок була майже однаковою. Лише на сухих луках на полях, де присутність жовтої плиски також значна, жовтоголова майже або зовсім не зустрічається. Зараз чітко прослідковуються фенологічні етапи життя виду. Поява перших птахів відмічена в середньому 8.04 (з коливаннями від 3 до 12.04, $n = 9$). Знайдено два гнізда з повними кладками поблизу м. Верхньодніпровськ: 24.05.2003 р. – чотири, а 13.05.2004 р. – шість слабо насиджених яєць. Їх розміри 19,1–20,5 x 14,3–15,3, у середньому 19,9 x 14,6 мм ($n = 6$). Вага 2,13–2,34, у середньому 2,23 г ($n = 6$). Птахи звичайні й навіть численні в місцях гніздування до кінця серпня; на початку ж вересня їх кількість різко зменшується. Остання зустріч 18.09 (у різні роки з 17 до 18.09, $n = 3$). Проліт птахів північних популяцій не спостерігався.

Гірська плиска (*Motacilla cinerea*). Гірські ландшафти Карпат та Криму населяє європейський підвид *M. c. cinerea*. На Придніпров'ї виявлена вперше 2.12.1995 р. Одна особина трималася на незамерзаючому струмку, який витікає із захисної дамби поблизу м. Верхньодніпровськ. 16.12.1995 р. на цьому ж місці спостерігалися вже дві особини, а з 17.12.1995 по 18.01.1996 р. – одна особина. У цей період стояла дуже холодна погода з температурою повітря до -20°C і двадцятисантиметровим сніговим покривом. У наступні роки зафіксовано ще 19 зустрічей: 7.01.1999 р. – одна особина на струмку у Ботанічному саду ДНУ (м. Дніпропетровськ); 18.10, 1 і 21.11.2001 р. – по одній особині, там же; 1.02 і 9.12.2002 р. – по одному птаху на тому ж струмку; 19.03.2003 р. – одна самиця, а 20 і 25.03.2003 р. пара птахів на струмку в околицях м. Верхньодніпровськ; 9.04.2003 р. у цьому ж місці – одна самиця; 10.04.2003 р. – один птах на березі р. Самоткань на лісовій галявині; 2.01.2004 р. – дві особини в Ботанічному саду ДНУ, а 27.03.2004 р. – один птах на березі Дніпродзержинського водосховища поблизу м. Верхньодніпровськ; 26.03.2005 р. – один самець на струмку в м. Верхньодніпровськ; 28.03.2005 р. – одна самиця на струмку в Ботанічному саду ДНУ; 31.03.2005 р. – одна самиця на очисних спорудах м. Верхньодніпровськ, а 17.10.2005 р. там же – одна особина. 10.12.2005 р. – одна особина поблизу м. Верхньодніпровськ та 11.12.2005 р. також один птах у Ботанічному саду ДНУ. Збільшення кількості зустрічей птахів, особливо в останні п'ять років, на наш погляд, свідчить про можливе розширення на захід ареалу сибірського підвиду *M. c. melanope*, найближчим місцем гніздування якого до початку 1990-х років було західне підніжжя Уральського хребта [17].

Чорноголова плиска (*Motacilla feldegg*). Більшістю орнітологів-систематиків визнається окремим видом. На широті м. Дніпропетровськ майже щороку реєструються поодинокі випадки зустрічі під час весняного прольоту. Поблизу м. Верхньодніпровськ спостерігалася лише одного разу: 10.04.2004 р. виявлений один самець у великій зграї жовтих плісок (*Motacilla flava*) у заплаві р. Домоткань. Наші спостереження велися переважно в північній половині області, де цю пліску слід вважати дуже рідкісним залітним видом. У той же час у південних і деяких центральних районах зустрічі з нею не виняткові навіть у репродуктивний період, де вона вірогідно гніздиться (усне повідомлення В. А. Волошина з с. Кудашівка Криничанського району).

Горіхівка (*Nucifraga caryocatactes*). 21.02.2005 р. на центральній вулиці м. Верхньодніпровськ виявлена одна особина. Птах годувався насінням ялини, врожай якої того року був надзвичайно високим. Скоріш за все цього ж птаха бачили тут 22.02, 27.03, 1.04 та 22.05.2005 р. Весь час горіхівка трималася в кронах ялин, загальна кількість яких у цій частині міста становить майже півсотні.

Західно-сибірський вівчарик-ковалик (*Phylloscopus collybita fulvescens*). Виявлявся тричі восени під час масового прольоту європейського підвиду та в кінці нього. Усі зустрічі відбулися в околицях м. Верхньодніпровськ: 22.10.2003 р. – одна особина; 8 та 20.10.2005 р. також по одному птаху. В останніх двох випадках західно-сибірські вівчарики трималися разом з європейськими у заростях очерету поблизу води. Підвидова приналежність визначалася за характерним покликком, який чітко вирізняється у птахів цих підвидів.

Індійська очеретянка (*Acrocephalus agricola*). Уперше в області вид спостерігався в 1986 р. [9]. Починаючи з 1997 р. виявився досить звичайним по берегах озер і заплав р. Самари та у рибгоспах, де є великі ділянки очерету. Поява перших птахів відмічається в середньому 5.05 (з коливаннями від 27.04 у 2000 р. до 16.05 у 1997 р., $n = 8$). Найпізніша зустріч зареєстрована 30.08.1997 р.

Зелений вівчарик (*Phylloscopus trochiloides*). Нам відомо два спостереження цього виду в регіоні. Обидва вони відмічені під час весняного прольоту 30.05.2004 р. Цього дня одного самця, що співав, виявлено на набережній м. Верхньодніпровськ, а другого (також співав), – у чотирьох кілометрах на схід від попереднього. Можливо, що ми спостерігали одну й ту саму особину.

Попеляста кам'янка (*Oenanthe isabellina*). Уперше в області ця кам'янка відмічена в 1986 р. [9]. 30.05.1994 р. у балці біля очисних споруд Верхньодніпровська нами знайдена гніздова колонія, яка налічувала три пари. Птахи оселилися у глинистих урвищах по сусідству з польовими горобцями (*Passer montanus*) та бджолоїдками (*Merops apiaster*). Гнізда були розташовані у горизонтальних норах, виритих останніми. На час спостереження в гніздах знаходилися пташенята. У 1995 р. з'явилася в яружно-байрачній системі правого берега Самари, де досить активно почала витісняти звичайну кам'янку. У норах фіксувалися виводки до трьох–чотирьох пташенят (усне повідомлення О. Л. Пономаренка). Із 1996 р. регулярно відмічається на лузі поблизу Булахівського лиману. Вже у перший рік спостереження птахи виявлені на гніздуванні (один молодий птах та два дорослих 23.06.1996 р.). Поява перших особин тут зареєстрована в середньому 5.04 (з коливаннями від 27.03 у 2004 р. до 10.04 у 2002 р., $n = 4$). Протягом 18–19.06.1999 р. на пасовищі поблизу с. Всесвятське Новомосковського району знайдено три гніздові поселення, в яких виявлено 12 дорослих птахів і 8 молодих. 22.05.2005 р. поблизу Булахівського лиману відмічені чотири гніздові пари на площі близько 50 га та знайдена одна гніздова нора. У даному випадку птахи зайняли майже вертикальну нору мишовидного гризуна. Останні птахи в цьому році спостерігалися 21.08 (берег оз. Солоний лиман) та 24.08 (поблизу Булахівського лиману).

Гірський дрізд (*Turdus torquatus*). В Україні гірський дрізд – гніздовий і перелітний птах Карпат і пролітний для деяких західних, південно-західних областей та Криму [11; 19]. Дані про спостереження цього виду в решті областей, а також про зимівлю птахів на будь-якій території України відсутні. Підвидова приналежність гірських дроздів, які мігрують за межами гніздового ареалу, вивчена недостатньо. Вважається, що всі вони, як і ті, що гніздяться в Карпатах, належать до південно-європейського підвиду *T. t. alpestris*.

При обстеженні балки Самсонівської (3 км на південний захід від с. Пушкарівка Верхньодніпровського району) 13.12.2004 р. виявлений птах цього виду. Він тримався на південному схилі дещо відокремлено від інших видів птахів, у тому числі й від зграї чикотнів (*Turdus pilaris*), які годувалися у цій же частині балки. Схил являв собою нерозорану ділянку степу з поодинокими деревами (дика груша, лох вузьколистий) та кущами (глід, шипшина). Трав'яний покрив південного схилу невисокий (до 20 см.). Північний схил у вересні був повністю випалений. Перепад висот між верхньою на нижньою частинами схилу становить близько 30 м (абсолютні значення 100–130 м над рівнем моря). Ширина всієї балки у місці спостереження не перевищує 200 м. При подальшому спостереженні за птахом (14–17.12) виявилось, що він тримається на обмеженій (близько 200 м) ділянці південного схилу балки, де живиться переважно плодами глоду, врожай якого у 2004 р. був дуже високим. На час спостереження на гілках кущів ще зберігалася значна кількість плодів. 18.12 птах був спійманий сіткою. Ним виявилася доросла самка північно-європейського підвиду *T. t. torquatus*, популяція якого мешкає у горах Скандинавії та на Кольському півострові [17]. Вирішальною ознакою у його визначенні була відсутність білих центрів на перах нижньої частини тулуба та наявність незначної кількості пір'я з вузькими білими облямівками на тій же частині тіла [12]. Птах мав угодваність нижче середньої. Вага становила 96,1 г, довжина крила – 138 мм.

Таким чином, даний факт – перше достовірне спостереження гірського дрозда в Україні у зимовий період, перше спостереження північно-європейського підвиду в Україні та перша реєстрація виду у Дніпропетровській області.

Білоголова вівсянка (*Emberiza leucocephala*). Під час весняного прольоту 17.03.2002 р. одного самця піймано сіткою С. Ю. Шибановим в 3 км на схід від м. Дніпропетровськ. Птах тримався у змішаній зграї разом зі звичайними вівсянками (*Emberiza citrinella*).

Білокрилий шишкар (*Loxia leucoptera*). Одна самка та молодий птах спостерігалися в Ботанічному саду м. Дніпропетровська 17.09.1997 р. Цієї осені спостерігалось невелике переміщення їх у Центральну і Західну Європу.

Лапландський подорожник (*Calcarius lapponicus*). За останні 15 років зустрічався тричі. 19.10.1996 р. чотири птахи у зграї з лучними щевриками (*Anthus pratensis*) пролетіли над лугом у заплаві р. Кільчень поблизу с. Спаське Новомосковського району. 20.12.1998 р. один птах перелетів водосховище у південному напрямку поблизу м. Верхньодніпровськ. Останнє спостереження відбулося на вологому лузі поблизу с. Булахівка 7.01.2005 р. Того дня одна особина відмічена у зграї рогатих жайворонків (*Eremophila alpestris*).

Висновки

За останні 15 років орнітофауна Дніпропетровщини збагатилася 32 новими видами та підвидами. Із них уперше на гніздуванні з'явилося сім (п'ять постійно гніздуючих, два – спорадично; з них один осілий) та шість перелітних; одинадцять мають статус залітних; вісім видів зареєстровано під час сезонних міграцій; решта

(шість) спостерігалися як під час прольоту, так і на зимівлі. Територія області розташована на перехресті двох міграційних шляхів: Дніпровського природного довготного та Південноукраїнського природного широтного коридорів. Саме цими шляхами проникала у регіон більшість із зазначених видів. Їх поява обумовлена різними чинниками. Передусім це зміна меж ареалів, пов'язана, можливо, із загальнокліматичними змінами, збільшенням чисельності виду, створенням нових міграційних шляхів. Виявлення значної кількості нових видів за досить невеликий проміжок часу свідчить про те, що авіфауна Дніпропетровської області постійно змінюється. У подальшому треба продовжувати відслідковувати стан орнітофауни з метою впровадження дійових механізмів її збереження та можливого збагачення.

Бібліографічні посилання

1. **Акімов В. Г.** Аналіз орнітонаселення штучних лісових насаджень // Наук. зап. Дніпропетр. ун-ту. – Д., 1938. – Вип. 2. – С. 9–12.
2. **Барабаш-Нікіфоров І. І.** Нариси фауни степової Наддніпрянщини. – Д., 1928. – 137 с.
3. **Булахов В. Л.** Формирование орнитофауны Днепродзержинского водохранилища // Орнитология. – М.: Изд-во МГУ, 1968. – Вып. 9. – С. 176–187.
4. **Булахов В. Л.** Современное состояние орнитофауны Днепропетровщины / В. Л. Булахов, А. А. Губкин // Пр. Укр. орнітол. т-ва. – К., 1996. – Т. 1. – С. 3–18.
5. **Вальх Б. С.** Материалы для орнитологии Екатеринославской губернии. Наблюдения 1892–1897 гг. // Тр. о-ва испытателей природы при Харьков. ун-те. – Харьков, 1910. – 90 с.
6. **Губкин А. А.** Об орнитофауне Кировского лесничества Днепропетровской области // Биол. науки в ун-тах и пед. ин-тах за 30 лет. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1968. – С. 156–158.
7. **Губкин А. А.** К характеристике летней орнитофауны Самарского леса // Изучение ресурсов наземн. позвоночных фауны Украины. – К., 1969. – С. 38–41.
8. **Гудина А. Н.** Новые птицы поймы Орели // Орнитология. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – Т. 22. – С. 180–181.
9. **Гудина А. Н.** Новые птицы Днепропетровской области // Орнитология. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – Т. 25. – С. 155.
10. **Колесников А. Д.** О птицах лесов Днепропетровщины // Орнитология. – М.: Изд-во МГУ, 1965. – Т. 7. – С. 67–70.
11. **Костин Ю. В.** Птицы Крыма. – М.: Наука, 1983. – 210 с.
12. **Определение пола и возраста воробьиных птиц фауны СССР** / Н. В. Виноградова, В. Р. Дольник, В. Д. Ефремов, В. А. Паевский. – М.: Наука, 1976. – 104 с.
13. **Пономаренко А. Л.** О залете стервятника (*Neophron percnopterus*) на территорию Днепропетровской области // Вестник зоологии. – 2001. – Т. 35, № 5. – С. 96.
14. **Солончаковые водоемы** центрального степного Приднпровья как места концентрации пролетных птиц / А. А. Губкин, В. С. Гавриленко, П. Т. Чегорка, В. Н. Юдкин // Матер. Всесоюзн. конф. по миграциям птиц. – Алма-Ата, 1978. – Ч. 1. – С. 101–102.
15. **Стаховский В. В.** О птицах Комиссаровского леса // Научн. зап. Днепропетр. ун-та. – Харьков: Изд-во Харьков. ун-та, 1960. – Т. 62. – С. 23–28.
16. **Стаховский В. В.** К авифауне водохранилища // Орнитология. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1965. – Вып. 7. – С. 32.
17. **Степанян Л. С.** Конспект орнитологической фауны СССР. – М.: Наука, 1990. – С. 362–544.
18. **Фауна** позвоночных Днепропетровщины / В. Л. Булахов, А. А. Губкин, О. М. Мясоедова и др. – Д.: ДГУ, 1984. – 68 с.
19. **Фесенко Г. В.** Птахи фауни України: польовий визначник / Г. В. Фесенко, А. А. Бокотей. – К., 2002. – С. 196–316.
20. **Шарлемань М. В.** Птахи УРСР. – К.: АН УРСР, 1938. – 240 с.
21. **Bradbeer P.** About some rare species of waders in Dnepropetrovsk region, 2000–2003 // Transactions of the Azov-Black Sea Ornithological Station. – 2003. – Vol. 6. – P. 205–207.

Надійшла до редколегії 05.03.06.